

Uit: **Zadie Smith, *Dood en Levend*, p. 278**

Over bewust zijn en bewustzijn, vakpraatje voor mens en massa, zoomsessie in 2021, samengevat door Arie Jaap.

Mijn boeken zijn allemaal anders, als een stoel, tafel, kandelaar, klok, viool, allemaal vervaardigd maar anders. Het karakter van onze jeugdige volzinnen zal wel doorklinken in alinea's op latere leeftijd; ze zijn vervaardigd in één en dezelfde werkplaats: het bewustzijn.

Mijn uitgesproken mening over schrijftechnieken zoals de tegenwoordige tijd of cursief in dialogen zijn kwesties van smaak, en smaken veranderen.

Studenten zijn nu minder bezig met ambachtelijke vragen over schrijftechnieken; hun zorgen lijken bijna existentieel te zijn. In deze lezing richt Zadie zich niet op het product uit de werkplaats, maar op de werkplaats zelf. Waar komen al die teksten uit voort?

Het bewustzijn. Besef en waarneming van dingen, maar ook het geheel van iemands gedachten, gevoelens en gewaarwordingen van alle prikkels van het bestaan.

Het bewustzijn is iets ondeelbaar vreemds en eigens. Kunst is één van de manieren waarmee we de eigenheid van het bewustzijn blootleggen. Dankzij de romans, schilderijen, muziek en gedichten van anderen word ik me ervan bewust dat iedereen anders is; je beseft de solidariteit in het anders zijn.

Onze consumptiecultuur biedt weinig ruimte voor dit perspectief. Dat verergert nog met de algoritmes, waarin wij allemaal gelijk en massaal aangesproken worden. We zijn toch allemaal gelijk onder de huidskleur...

De schrijvende kunstenaar is niet mythisch unieker of superieur. Het enige wat interessant aan hen is, is de precisie waarmee ze proberen uiting te geven aan de producten van hun bewustzijn en die voor anderen proberen te ontsluiten (delen).

Die producten vormen ze natuurlijk niet in hun eentje. Ze staan in werkelijkheid altijd in verbinding met andere geesten: kunstenaars, gemeenschap, cultuur en de historie als geheel.

Zadie beschouwt creatief schrijven als een zeldzame gelegenheid om iets van ons bewustzijn aan anderen over te brengen. Wat mij zélf interesseert, niet wat me verteld wordt dat interessant is. Vormkenmerken zijn daarbij minder belangrijk dan de bouwstenen van vorm: ritme, vibe.

Baldwin en Morrison creëren verschillende software van hun bewustzijn die draait op de hardware van mijn hersens.

Voor een schrijver is de eerste hindernis de taal zelf: verminkt door de actualiteit en indrukwekkend gebruikt door eerdere gebruikers, noem Tolstoj, Teju Cole.

De tweede hindernis is je persoonlijkheid. Dat is het geschipper rond hoe we denken over te komen, hoe we willen overkomen en hoe we daadwerkelijk overkomen.

Lezers (toeschouwers, luisteraars) zijn radicaal vrij. Ze kunnen het boek dichtslaan. De vertaling van mijn bewustzijn naar het jouwe zal nooit volmaakt verlopen; ze kan altijd beter. Mijn software zal op de hardware van jouw hoofd draaien en daar een nooit helemaal vastomlijnd compromis bereiken dat we 'betekenis' noemen.

Het denksysteem dat bekendstaat als neoliberalisme wil het bewustzijn onderwerpen aan de gedachte dat de hele wereld en al wat erin leeft in de eerste plaats middelen zijn die moeten worden uitgebuit. In het digitale domein stemmen we ons bewustzijn dagelijks af op algoritmes die ontworpen zijn en in bezit zijn van deze megakapitalisten.

Toni Cade Bambara schrijft: *Vrijheid is het proces waarin je toewerkt naar een praktijk waarin je niet beschikbaar bent om te worden onderworpen.*

Dat klinkt mooi, maar onze banen, onze rekeningen en ons sociaal kapitaal zijn afhankelijk van die bewustzijnsmanipulerende algoritmes. Kunstenaars die denken hun bewustzijn ongerept te houden door op een berg te gaan zitten en de wifi uit te schakelen, houden zichzelf voor de gek. Wat ben je voor kunstenaar als je niet wilt zwemmen in het water van je tijd?

Toch zeg ik: bescherm je bewustzijn, al is het maar een beetje. Het is jouw werkplaats.

Er is een onderscheid tussen schrijven voor de mens (auteur James Baldwin) en schrijven voor de mensheid (activist Eldridge Cleaver). Zadie schrijft: 'Maar als we willen streven naar rechtvaardigheid voor de hele mensheid, kan het misschien ook zinvol zijn iets te weten over hoe het daadwerkelijk voelt om een mens te zijn.'

In tijden van crisis en revolutie, tijden waarin niemand nog oog heeft voor het onderscheid tussen mens en massa's, waren er in de geschiedenis altijd wel een paar schrijvers die op dat onderscheid bleven wijzen.

De zinnen van Baldwin inspireren en verwarren, terwijl de zinnen van tijdgenoten die alleen maar "dienstbaar" wilden zijn inmiddels niet meer herdrukt worden. Baldwin wijst ons op wat zo waardevol en uniek is aan mensen, wat er op het spel staat als ze lijden, individueel en collectief, en wat we verliezen als wij schrijvers (kunstenaars) de werkplaats van ons bewustzijn tot dienstbaarheid dwingen. Als we het bewustzijn opdracht geven alleen het soort heldere, begrijpelijke en uiteindelijk dode zinnen voort te brengen waar de groep zo van houdt.